

Денис Лукіянович.

Наталія Озаркевич-Кобринська у своїх заповітах

I.

Дещо про Наталію Кобринську

Р. 1882 приїхала із Снятина до Белелуї й оселилась у о. Озаркевича, тамошнього пароха, Наталія Кобринська, дочка його, молодода,¹⁾ бездітна вдова. По втраті чоловіка, найщирішого приятеля й повірника своїх думок і замислів, у важкому смутку, вона й книжок не могла читати, дарма, що побіч покійника вони були найкращі її приятельки і з них вона створила себе саму, засвоївши собі позитивістичний світогляд. На щастя о. Озаркевич був і послом до парламенту у Відні, там, на університеті студіювали його два сини, туди він повіз тепер і дочку, там вона через рідних братів (Льонгіна й Евгена) і тіточних, (Ярослава й Теофілія Окуневських) увійшла до студентського товариства „Січ“. Знайомість із січовиками, головню з Остапом Терлецьким і Василем Полянським, не тільки помогла Кобринській у кристалізації поглядів і плянів, але й довела до рішучого моменту, тобто до прилюдного її виступу зразу на сходинах товариства, потім — що правда, посередньо тільки — на студентському вічі в Коломиї (1883 р.). На вечірках „Січі“ були читані перші белетристичні твори Кобринської; дискусії на тему жіночої еманципації переніс на студентське віче в Коломиї В. Полянський, коли його зусиллям ця тема опинилася на денному порядку вічевих обрад. На цьому вічі Кобринська познайомилась особисто з І. Франком, через нього пізнала й Михайла Павлика, а незабаром (1884 р.) Франко, бувши співредактором „Зорі“,²⁾ надрукував у цьому двотижневику „Паню Шумінську“, найвартніший твір Кобринської, читаний ще в „Січі“, сьогодні знаний під зміненним наголовком „Дух Часу“. В тому ж ще році (в грудні 1884) заснувала Кобринська в Станіславові перше жіноче освітнє товариство („Товариство руських женщин“) і так цей рік став переломовий в її житті. Заразом є він важною датою і в галицькій суспільній історії, саме як початкова дата феміністичних змагань на галицько-українським ґрунті.

В найближчих двох роках (1885—86) Кобринська працювала над тим, щоби теоретично обґрунтувати жіноче пи-

¹⁾ Кобринська прийшла на світ 1851 р. в Белелуї (святинського пов.), де батько її перебрав парохію від тестя, Данила Окуневського. Там Кобринська і заміж вийшла за співака і композитора о. Теофілія та по кількох роках молоде подружжя перенеслося до Снятина.

²⁾ Зоря, ілюстроване письмо для укр. родин, було фінансоване коштом Н. Т. Ш., від 1:98 р. на її місце став виходити Л. Н. Вістник.

танця. Вона приготувала чималу збірку (464 сторінок) жіночих праць і надрукувала її в 1787 р. під наголовком „Перший Вінок“.

У цьому першому жіночому альманаху найгідніше заступила ділянку феміністики сама Кобринська, белетристку — крім неї теж і придніпрянки під проводом Олени Пчілки.

Ще того самого року (1887) поїхала Кобринська в товаристві своєї першої сестри, Софії Окуневської (доньки буковинського лікаря) до Ціріху.³⁾ Окуневська на правильні медичні студії, Кобринська, бажаючи доповнити свою освіту, слухала один семестр викладів політичної економії; тоді й познайомилася вона з чільними емігрантами (між іншим з соціологом Болеславом Лімановським) і зробила прогульку до Женеви, щоб особисто пізнати Мих Драгоманова. Таким робом вона безпосередньою обсервацією західньо-європейських відносин, численними знакомствами поширила й доповнила свої студії, поглибила знання й світогляд і сумлінно підготувилася до суспільної праці: до боротьби за рівноправність галицької українки.

Лектура, знайомости, звязки і сама ділянка суспільної праці (жіноча еманципація!) поставили Кобринську в ряди поступовців. Це і був „дух часу“ 80-их і 90-их рр. мин. віку, адже три останні його десятиліття виразно стояли під ключем соціяльних реформ, і коли Кобринська першому своєму оповіданню („Пані Шумінська“) дала згодом наголовок „Дух часу“, вона цими двома словами живцем схопила головний рис тодішнього українського духового життя. Наближаючись для реалізації своєї програми до партії українських радикалів, що мали в своїй програмі рівноправність жінки, Кобринська мусіла понести і консеквенції цього кроку, тобто виставитися на випадки консерватистів

Завдяки свідомості своїх цілей і почуттю сили, Кобринська високо держала прапор, а її домівка в Болехові оглядала гостей близьких і далеких, зза кордону;⁴⁾ молодих і старших, а всі вони відходили звідти очаровані товариською культурою Озаркевичів і духовими прикметами Кобринської. Ще більше листових взаємин підтримувала Кобринська, так що її листування, поки піддало цензури і чистці одного із спадкоємців Кобринської, мало велику вагу для пізнання тих часів людей.

³⁾ Дехто помилково пересуває цю поїздку Кобринської на час до появи „Першого Вівка“.

⁴⁾ Сергія Дегена, студента київського університету в літку 1889. До Болехова він приїхав у товаристві Ів. Франка, але про його вїзд з Києва в характері Драгоманового емісаря з метою виступків проти шляхти, дістав австрійський посол в Києві донос. Посол повідомив міністра заграничних справ, а тоді пішли арешти, ревізії, протоколи і т. д. Вся родина Озаркевичів у Болехові була теж на протоколах. В далекому звязку з Дегеном є поезія в прові Кобринської „Du bist die Ruh“.

Колись заснувала Кобринська перше жіноче освітнє товариство, потім видала перший жіночий альманах, тепер скликала перше жіноче віче до Стрия (1891 р.) і воно вперше порушило прилюдно справу жіночої гімназії, доступу жінок на університет,⁵⁾ справу захоронок і спільної кухні для жнивварів. Та це був, на жаль, останній активнополітичний виступ Кобринської, з того часу не приклала вона руки ні до якого прилюдного виступу жінок, тим менш до політичного, чи саможиттєво, чи хочби в порозумінні з політичними партіями. Звужуючи круг своєї праці, видала Кобринська в найближчому часі (1893) невеличкий альманах під заголовком „Наша Доля“, згодом ще два томи цього видавництва (1895, 1896⁶⁾). Геть уже згодом видала вона два томики⁷⁾ „Жіночої Бібліотеки“ (в 1912 і 1913 р.) з пляном виводити в чергових випусках ряд жіночих постатей „з домінуючою силою духа“.

Такий відступ Кобринської на чисто літературну ниву, це вже очевидна невдача. На цьому місці, відкладаючи подробиці до III розділу цієї статті, можна обмежитися до загального запиту: чи надхнена ініціаторка зміла бути й організаторкою? Річ у духовій структурі, бо фізичні й технічні перешкоди, звязані з побутом Кобринської на провінції, подальше від львівського осередка, самі собою вносили ускладнення. Треба сягнути далі й запитати: чи провідниця жіночого руху мала силу і снагу не кидати власний почин через посторонні перешкоди? Спомини Теофіля Окуневського⁸⁾ давалиб на цей запит заперечну відповідь.

Жіноче питання з тою хвилиною, коли перестало бути трохи етичним сентиментом,⁹⁾ трохи ударним, пробоевим закликком, відколи почало поширюватися серед українського громадянства, входить в круг повільної та поступенної реалізації, як тільки стало частиною справжньої суспільної роботи—воно втратило альтруїстичний характер, — воно мусіло втиснутися в окремі ділянки загальної економічної, соціальної, освітньої боротьби. Жінки скрізь,—чи „пролетарка“, чи „буржуйка“,— покликані мужчинами для скріплення позицій, ставилися до праці в відповідних політичних партіях поруч мужчин, рахуючи на спільну користь, як тільки побідить їх політична партія. Звісно, тактика суспільної праці завжди вимагає різничкування, — в нашому випадку окремих жіночих установ і товариств — але тільки в ім'я основи: осібно йти, громадно бити. Це ми спроможні сьогодні доглянути, слідку-

⁵⁾ Рік тому (тобто 1891 р.) Кобринська з кількома жінками внесла таку петицію до австрійського парламенту у Відні.

⁶⁾ Деякі життєписці Кобринської помилково вичисляють тільки 2 випуски „Нашої Долі“.

⁷⁾ Друк третього тому („Сніг“ Кілянда) переривив вибух світової війни.

⁸⁾ Відчитані на поминках у Львові в десятиліття смерті Н. Кобринської.

⁹⁾ Наша „доля“, жіноча „доля“.

ючи за боротьбою політично розріжнених партій чужих, а навіть українських. Після перших виступів Кобринської вже і в українській суспільності *mutatis mutandis* почала зарисовуватися така констеляція, як подано вище, і в практиці жіночий провід олинився перед формулою: з котрою політичною партією йти в політичному союзі? які при тому цінности вважати міжпартійним, а які надпартійним добром? Кобринська, до тієї рішальної хвилини теоретичний симпатик радикалів,¹⁰⁾ не хотіла розв'язувати квестію конкретного, політичного порозуміння. Вона й далі ще теоретично обороняла права абстрактної жінки, в практиці відступила від дальшої суспільної праці, залишаючись на літературній ниві й попадаючи в особливо якийсь воєнний стан із більшістю української громади. Та не була це політична боротьба, така як приміром сьогодні йде вона в жіночих угрупованнях, головню в Союзі Українок. Ні, тоді методично тактична боротьба прийняла осібну форму питання: часописи, чи альманахи? І цікаво: коли Кобринська з позиції альманахів відступила аж на позиції жіночої белетристичної бібліотеки (рр. 1912—1914), хронологічно з тим іде розвій стрілецьких товариств при участі жінки, а з вибухом світової війни жінки йдуть у стрілецьких рядах у поле. Це дає образ політичної зрілості української суспільности, разом з тим великого вже зріжничкування жіночого питання. Одно і друге дає доказ необхідности жінки в кожній політичній партії, в усіх суспільних установах і товариствах.

Але требаж спитати: чия це заслуга, що перед війною в роках 1912—1914 і 1914—1918, 1918—1921 українська жінка так блискуче здала іспит? Без огляду на те, якими дорогами йшла реалізація жіночої рівноправности, треба признати активний і високоцінний білянс позитивної праці Кобринської. Вона зробила три великі справи: створила моральну основу, розяснюючи і мужчинам і жінкам потребу жіночої рівноправности; вона випрацювала теоретичні докази виставленого постуляту; вона вийшла на перші позиції практичної діяльности (віча, збори, петиції, товариства). Усі три справи великі й важні, але епохальна справа, це д у х о в е в і д р о д ж е н н я української жінки. Кобринська довела до того, що українська жінка скинула з себе ярмо темноти й рабства, що хотіла боротися за ідеали, здобувати права, і то не для жінки як такої, але через жінку для своєї країни. Для своєї країни, бо не зважаючи на те, що Кобринська виступила під прапором постулу, для українського жіноцтва нею створені, чи хочби започатковані нові течії, змагання й установи відсунули чужі впливи, дали почин національній традиції у жіноцтва, а вонож є найсильнішою основою родини і нації. Кобринська розбудила душу української жінки, тим то українська жінка

¹⁰⁾ Таким вона залишилась до кінця 1890-их рр., підчеркуючи теоретичні розв'язання з програмю і тактикою радик. партії.

в часі війни добре і гідно сповнила завдання супроти нації, поставлені їй історичним моментом. Колиж після війни проголошено рівноправність жінки, було і є кому вийти на позиції, зайняти їх. Це є плоди її посівів. Від неї виводиться новий тип українки, хоч сама вона не виграла ні одної політичної боротьби, так як від Маркіяна Шашкевича почалась відродження української національної ідеї, мови і літератури в Галичині, хоч він сам не залишив ніодного імманентного літературного твору.

(Док. буде.)

М. Гоца.

Універсалізм

(Докінчення)

VI

Не так діється із здоровими націями. Клясові, соціально-чи національні питання в Англії, Ірландії, Італії і Німеччині не вирішувались нападами на громадську організацію взагалі та моральні вязи, богу-духа винну релігію та націоналізм. Не вирішувалося визволення Німеччини та згноблення Бонапарта „побратимством“ з французькою нацією, теорією „братерства“, післанництва і посвяти за всіх страждальчих, лише дійсним згнобленням Наполеона. Боротьба інтелігентного англійського робітника не йшла по лінії перевертання горі дном життя, вона зробила англійське робітництво найбільш зорганізованим і могутнім з усіх „пролетарів“ світа. Рішаючий голос в справах британської Імперії здобув собі англійський робітник не заперечуванням вартости індивіда, не комунізмом й утопіями раю, а зорганізованою, твердою боротьбою з іншими верствами нації за вплив — не пролетаризацією, лише аристократизацією.

Цікавим і ненормальним станом були тріумфи комунізму в Німеччині. Це мігби бути аргумент проти мого способу вияснювання подібних фактів, що мовляв, почуття соціальної, цивілізаційної чи національної нижчости є причиною цієї форми явної мрії. Понижена Німеччина з довгами й економічною кризою стала добрим ґрунтом під ширення комуністично-інтернаціоналістичних теорій — утопійної регабілітації ураженої універсалізмом амбіції. Одначе ми є свідками пробудження німецької нації з моральної депресії й відродження націоналізму, що є потвердженням великої культури й здоровости німецької душі, яка здібна запалюватись і не стратити почуття дійсности ані не збаламутитись раціоналізованими мріями, ні регабілітувати свою пониженість гельотськими методами. Але це можливе лише у таким здоровім орґанізмі, як німецький.